

9313

KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK

UPPSALA

Landsmålsarkivet

Hälsingland

Färila sn

Nordin-Grip, J., 1935

Anteckningar med ledning av
Fäjel. 1781 Matlagning - 1782 Mat-
ordning och bordsseder.

1 + 24 bl. 4°

Exc. OSD

9313

Några anteckningar om
Matordning och Matlagning i Färila socken
H ä l s i n g l a n d

Sommaren 1935.

J. Nordin-Grip.

Ols! språkligt
är detta
Avar inte
att bita
pa. Många
fel har av
min bok -
kastats 28/11-79
V.R.

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935

HLS. FÄRILA

Frgl. M 81

Som meddelare är upptagen fru Segri Lindqvist, Gråa, Färila. 80 år.

Hon är moder till ordsmeddelaren, Folkskollärare Lindqvist fr. Färila.

Segri-mora är onekligen en intelligent om också först en smula motvillig meddelare, vilken borde kunna ge långt utöver vad som här på ett ytterst kort

besök hann att inhämtas. Gården Gråa är en av Färilas vackraste och äldsta bondgårdar. Segri-mora har ett gott mål, detta är också förhållandet med hennes måg i granngården.

(Anteckningarna ha i förhållande till nämnda jämförelse med Alfred Lindquists, av Torsten Eriksson rättade uppteckningar (i samråd med frif.) se ULMA 4201-2.) 20/3-36 T.N.G.

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935

HLS. FÄRILA

Fgl. M 81

Måltidsordning.

Hälsingland

I.

Färila sn.

Slätter.

Vi gick ut klocka 3 ., fick smörgås då .

Kl. 6--7 : frukest. *frükost*

kl. 12 : Morgonmål -mörnmål . *mörnmål*

kl. 4 : aftamål - aftvöl *aftamål ~ aftvöl*

kl. 6--7 : kvällsmål . *kvällsmål*

II.

Vanlig tid.

Kl. 7 -- 8 : frukest .

Övriga mål ungefär lika. I stället för morgonmål säges middag *mm* .

För frukest har man även sagt morgonvard - mörnvöl (*mörnvöl*)

Medd.: Segri Lindqvist , Gråa : 80 år.

(I Föne har dom ätit aftvöl kl. 3 , kan int riktigt säga , hur det är nu.)

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935
HLS. FÄRILA
Fngl. M 81

Matsedlar.

Hälsingland

Färila sn.

1. Frükost: Man lindade in strömning i tunnbröd, 2. Strömningen var stekt på stenhälla 3 framför elden, " då skent 4 elden på strömninga så att den vart stekt." (av hettan från elden stektes strömningen.) Vi lätte 5 strömmingshällar i skogen och på bergen. När brödet var mjukt, gick det bra att linda in strömmingen i det, sedan lade man 6 emellan tunnbrödsbitar.

Huvudmålet - mornmål --middag

t. ex. Kokat saltkött kokat tillsammans med rot, skuren i bitar. Äts tillsammans med köttet. Av spadet kokades välling, se recept !

7. Aftonvard: 8. Halvkakemat.

Man delade en 9 halvtjuck mjukkaka i två delar, på vardera halvan lade man ett stycke 10 torkad färbog, en bit fläskkorv, en bit ost och litet messost samt smör.

1 frükost 2 tunnbröd 3 stenhälla 4 fjenta
 5 lätta, lätta 6 strömmingshäll 7 mornmål
 8 halvkakemat 9 halvtjuck 10 mjukkaka 11 färbög

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935
HLS. FÄRILA
Frgl. M 81

¹ Källsmål ² bara snoa gröten .

Gröten var ³ vassgröt , ⁴ kornmjölsgröt med ⁵ tjockmjölk . Även ⁶ kärnmjolk ,
⁷ kallskål ⁸ användes till grötväta.

Anm. Aftonvard ätes än i Föne , kan inteesäkert säga.

Medd.: Segri Lindqvist, Gråa , 80 år.

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935
HLS. FÄRILA
Frgl. M 81

1. Källsmål 2. snöa (bar-idel-enkel)
3. vassgröt 4. kornmjölsgröt 5. tjockmjölk
6. tjunnmjölk 7. kallskål 8. grötväta

Matordning -- seder.

Hälsingland

Färila sn.

I

Sötklubbskål (sötklubbskål)

kallades sötklubb, uppslaget i en skål och ätet tillsammans med strömming.

Tjyckmjölksskål (tjyckmjölksskål)

Var sötklubb och tjyckmjölk ätet tillsammans, Man slog upp det i två skålar, doppade träskeden i sötklubben först och sedan i tjyckmjölka. Sedan man hade ätet, slickade man av skeden och torkade den, karlarna alltid på armbogen, kvinnfolken på förklä. Sedan stock man ner skeden bakom dörögotta (- dörrposten) eller innanför en slå, som satt uppspikad på väggen. På den tiden sott dörögotta glest från väggane, så att det var gott rum bakom.

1. sötklubbskål, Gråa, 80 år.

- 2 tjyckmjölk
- 3 träska
- 4 armbög
- 5 föskka
- 6 stika - stock
- 7 dörögotta
- 8. sitta - sot

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935
HLS. FÄRILA
Frgl. M 81

Äta gröt.

Man sätte grötgrytan på golvet, ^{1.} sott ² själva ve' spisen och hade mjölk-skålen i knä. I alla gamla stugor är det därför brännmärken på golvet efter grytfötterna. Man sott på pallar eller låge säten. Vanligt att mindre familjer åt vid spisen. Vi hade ett " stolbord " ³, ett bord, som bestod av en hopfällbar stol.

Med.: Segri Lindqvist, Gråa, 80 år,

Tillägg: Tidigare åt man tjyckmjölk ur skinnlippa ⁴ (-skinnförklädet - förklädet skinn) och åt gräten ur en träskål vid spisen. Tjyckmjölka måste vara mycket tjock.

1. grötgryta 2 sot (av sitte) 3 stölbord
4 sin lipa.

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935
HLS. FÄRILA
Frgl. M 81

Vassvälling.

Man rörde i kormjöl i vatten eller gjorde mjölan med kormjöl och vatten.

Medd.: Segri Lindqvist, Gråa, 80 år.

1 vassvälling = vattvälling; (välling f. pl. vällingar,
b. f. pl. vällingar)

2 kormjöl

3 mjölan = ävredning.

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935

HLS. FÄRILA

Frgl. M 81

Slätvälling.

2

Man kokar mjölk i en gryta , gör mjölan och låter det koka opp .

(Här alltså olika mot annan slätvälling med ivispat mjöl.)

Klubbvälling.

3

Klubb - klimp.⁴

"Dom ger slik nu å". Man kokar vatten och blandar i litet mjölk.

" häver dit klubban då (- klimparna.)

Medd. Segri Lindqvist , Gråa , 80 år.

-
- 1. slätvälling
 - 2 mjölan
 - 3. klubbvälling
 - 4 klubb-n-a-an.

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935
HLS. FARILA
Frgl. M 81

Gröt.

Gröt har ätits mycket i socknen. Den skulle kokas mycket tjock.
Kornmjölsgröt är så gott som regel.

Gröten kallas dels efter den vätska varpå den är kokad, dels efter det fätare ämne, som ingår i densamma. Så har man vassgröt, mjölkgröt, samt flötgröt, vidare kornmjölsgröt, helgrynsgröt.

Till gröten har ätits mjölk, ränmmjölk, tjyckmjölk, dvs. tätmjölk och även kallskål. Gröt har även ätits utan något till, eller med strömming, som den grötliknande sötklubben. Det som äts till gröten, kallades grötväta. (mjölken eller kallskål.)

När man inte hade mjölk till gröt, kunde man göra en grop i gröten och lägga dit en smörklick. Det kallades för doppöga, då doppade man skeden ner i det och tog smör på gröten, som man hade på skeden.

Medd.: Segrö Lindqvist : Gråa, 80 år.

1. gröt. 2. vassgröt. 3. mjölkgröt. 4. flötgröt.
5. kornmjölsgröt. 6. helgrynsgröt. 7. tjyckmjölk
8. grötväta. 9. doppöga.

Vassgröt.

^{1.} Vassgröt kokas på kornmjöl och vatten. Den bör vara tjock. ^{2.} ^{3.}

Flötgröt. ⁴

Man koade ¹⁰ flöter ⁵ (grädde) och kornmjöl. Det blev fett , han smöras ⁶ gröten,
Varst ⁷ så tå grädde. När han (man) var i skojjivall, koka han sån gröt . NU
har ⁸ dom grädde och vitmjöl (vetmjöl) ⁹

Medd.: Segri Lindqvist , Gråa , 80 år.

1 vassgröt 2 kornmjöl 3 fjyk = hock
4 flötgröt 5 flöter 6 smöras = bli smörig
7 varst 8 skojjivall = fåbod 9 vitmjöl

Korngrynsgröt.

Man kokade korngryn, krossgryn, i vatten, sedan lade man i doppöga,
 och åt gröten så.

Korngrynsgröten kunde även ätas som pölsa, man åt kött, kokött,
 fårkött eller getkött till.

Helgrynsgröt.

Man kokade gröt av hela korngryn, helgryn. Den kokades på vatten.
 Var finare gröt.

Medd.: Segri Lindqvist, Gråa, 80 år.

1. korngryn 2. krossgryn 3. doppöga
 4. korngrynsgröt 5. pölsa 6. kötsöt
 7. fårkött 8. getkött 9. helgrynsgröt

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935

HLS. FÄRILA

Frgl. M 81

Potesgröt.

Man skalade kallpotatis , stampade sönder den , kokade den i mjölk, k
gjorde mjölan.^{2.}

Fin mat värre.

Medd.: Segri Lindqvist, Gråa, 80 år.

1. potesgröt
2. mjölan

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935

HLS. FÄRILA

Frgl. M 81

Motti -- nävgröt.

1.
2.
Motti eller nävgröt har kokats mycket och kokas ännu.

Den tillredes på samma sätt som i Loos , se Loos !

Medd.: Segri Lindqvist , Gråa , 80 år.

1. mätt
2. nävgröt.

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935

HLS. FÄRILA

Frgl. M 81

Sötklubb.

Man hade rågmjöl ti ²e skål och gjorde ett hål i rågmjölet och hov en häve malt i och slog kokande vatten ti maltet och rörde omkring. Sen det var rört, så det var lagom tjyekt -- som en gröt -- så bredd dom övver' n (dvs, söt-klubben) varmt , så han fick stå och sötna , rörde ikring ibland , den fick stå , så att dom gjorde det på morgon och fick stå till kvällen eller gjorde den på kvällen och fick stå till morgon .

Dom åt sötklubb när som helst , frukest eller kväller.

Sötklubben åts till strömming , det var som en tjock välling. Man bet tvärs tvärsav strömmingen , som man åt till.

Medd.: Segri Lindqvist : Gråa , 80 år.

Anm. Sötklubb med strömming bör noga skiljas från s, k. strömmingsklubb.

1. sötklub. 2. rågmjöl. 3. høl r mågt
5. tjyekt 6. sötna 7. dam.

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935
HLS. FÄRILA
Frgl. M 81

Mesuklubba. = mestmäsklimpar eller

(rättare) vassle klimpar.

Man gjorde mesuklubba på skojen, koka i mesukitteln. Dom rörde ihop sleka bullige klubba tå kormjöl och vatten, varst varsi kake, som dom koka i mesa. mesa.

Medd. : Segri Lindqvist, Gråa, 80 år.

1. mesu khot - n pl. - khotba 2 skojen 3 mesu gitol
4 buelig = hock 5 khot = klimpa 6 kormjöl
7 varst kaka = varsin kaka, dvs. åt var och en som åt. klubbarna liknade kakor. kaka f. mig.
kaka plus. 8. mesa = vassla

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935
HLS. FÄRILA
Fgl. M 81

Strömmingsklubb.

Man lagade till en deg av kornmjöl och vatten , arbetade degen i ett tråg och formade en kaka, så lång som strömmingen och lade in en rå strömming in i kakan och rullade ihop denna . Så fortsatte man, till dess degen var slut . Man kokade klubbena i en gryta. Detta åts som ensam rätt till ett huvudmål, dvs. till ett morgonmål eller morgonvard.

Medd., Segri Lindqvist, Gråa , 80 år.

- 1. strömmingsklubb
- 2. morgonmål
- 3. morgonvard

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935
 HLS. FÄRILA
 Frgl. M 81

Fikvälling. - svisksoppa.

Man koker fiker, det är svisker och russin, i vatten, lägger illitet risgryn
 risgryn på samma gång och kokery, samt gör mjölan av vatten och potetmjöl.

Medd.: Segri Lindqvist, Gråa, 80 år.

1. fikvälling 2. sviskssöpa 3. sviska - svisker
 4. risgryn 5. mjölan - avedring

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935

HLS. FÄRILA

Frgl. M 81

Ärtervälling.

Dom koka ärtervälling av ärter och hade fläsk eller ben i . Jö gjord' mjölan .² Var middagsmat.

Medd. Segri Lindqvist , Gråa , 80 år.

1. ärtervälling
2. jö-röt mjölan.

Köttvälling.³

Man kokar välling av köttspad. Sen gör man klubba av vatten och mjölk och kormjöl , därefter mjölan i vällinga .⁴

Medd. : Segri Lindqvist, Gråa , 80 år.

3. jötevälling
4. klubba . = klump .

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935

HLS. FÄRILA

Frgl. M 81

Strömmingsvälling. (strömmingsvälling)

Hälsingland.

Färila sn.

Man kokar strömmingen¹ ti vatten, klypper den i bitar, slog i mjölk och gör mjölan² (- avredning) av kormjöl³ och vatten.

Messmörsvälling. (messmörsvälling)

Man tog messmör⁴ och hov i vatten och koka⁵, gjorde en smet i ett kärl och la la⁶ i klympar och lätt² det kokas. Sedan gjorde man mjölan² tå kormjöl och vatten. "Sleke gamle som jög säger mjölan." "Sleke gamle som jög säger mjölan"

Dricksvälling. dricksvälling

Man kokar vatten¹ i en panna och har i serap² och gör mjölan³ tå kormjöl och vatten.

Med .: Segri Lindqvist, Gråa : 80 år.

1. klypa 2. mjölan 3. kormjöl 4. messmör
5 smet 6 klymp - u - a - an; 7 serap.

x i/j 8
Alfred Lindqvist
(sonen) i ULLHA.
4201-2.

Tjyckmjölk.

(tjyckmjölk)

Hälsingland

Färila sn

Tjyckmjölk - tätmjölk sattes när man skulle ha k¹yn (- korna) på skogen.
 Man koka² opp mjölka, laga te täte³ av tätgräs, sätte lite grann först med
 mjölk, så att han fick täte. Sätte sen en så⁴ med mjölk (uppkokad) lätte
 den stå övver matta, så vasst⁵ han löppen⁶, sen slog man vatten på sån ovan-
 på mjölka. När han skulle ta tå mjölka, flötte⁷ dom å vattnet, tog opp
 mjölk och slog på vatten igen.

Tjyckmjölk och poteter

(poteter)

var vanlig supanmat. Tjyckmjölka åts ur fat, potatisen

8. såpannäs

hade man bredvid sig och klämde ut i munnen, skulle vara varm.

Tjyckmjölk och bärmos

var vanlig supanmat. Man blandade bärmos (- surt
 lingonmos) i mjölken, åt ur ett gemensamt fat.

9. bärmös

Med .: Segri Lindqvist, Gråa, 80 år.

1. tjyn. 2. täte = täte(?) 3. tätgräs 4. sa 5. vasst
 6. löppan = hock. 7. flötta, flötta = skummade.

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935
 HLS. FÄRILA
 Frgl. M 81

Flöttmjölk.

Man kokar kött och tar spadet, Sedan la' man tunnbrö, som man först hade föttatsönder, i en panna, set östen på spadet och flott och lät det koka.

Brödsull.

Man hade mjölk i en kopp och bröt dit bröd. Det var tunnbröd.

Medd.: Segri Lindqvist, Gråa, 80 år.

- 1. flöttmjölk
- 2. spadet
- 3. tunnbröd
- 4. brödsull
- 5. kopp = käril - matkäril

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935
HLS. FÄRILA
Fgl. M 81

Gubb. (986)

Man kokar opp nysilad mjölk och tillsätter gammal , sur kärnmjölk ,
så att mjölken löpner² . Sedan låter man blandningen koka länge , så att det
blir brunt³ . Då tillsätter man mjölan⁴ av mjölk och mjöl . Gubb brukar dom göra
när dom har farit till skojevalls⁵ . Dom åt den till smörgås.

Medd. Fru Lindqvist , Gråa , 80.år.

1 kärnmjölk 2 löpna - m. ut. 3 brunt
4 mjölan = avredning. 5 skojevalls.

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935
HLS. FÄRILA
Frgl. M 81

Barkbröd. (barkbröd)Hälsingland
Färila sn.

Vi åt barkbröd, när jag var barn och gick i skolan, fick barkbröd till matsäck i skolan. Man tog av barken från trädet, tog av skalet, rensade det, det var innersia som dom laga mjöl av, torka den och mol sen Man köpte rågmjöl och blandade i barkmjölet och kokade linfre, så att det vart som en välling, den vällingen hade man i degen, då man gjorde i deg. Man hade vatten till degstypje, hade degen ojäst, kavla de ut den tunnt. Till barkbrödet äts potatis och strömming.

Med.: Segri Lindqvist, Gråa, 80 år.

1. bär 2. skåln 3. masak 4. rensna
 m. ob. = rensa. 5. inorsia - inosa. 6. togka -;
 7. mat. 8. jöfta 9. rögmjöl 10. barkmjöl
 11. linfre 12. degstypje

UJMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935

HLS. FÄRILA

Fgl. M 81

^{1.}
Segan i degen.

^{2.} ^{3.} ^{4.} Barkbröd varst så skyrst . Man tog därför
^{4.} ^{5.} och kokade av linfre och hov oppi stypje för att degen skulle bli segare , dett
 detta kallades segan (Se om barkbröd !) Ett annat sätt var att ^{plöcka} ~~koka~~
^{6.} isländsmossa , koka den , ta spa och häva i degen , I stället för deg sade man
^{7.} också stöpja , jö ha baka tre stöpje i dag... te häv segan i ~~stöpja~~.^x

Medd.: Segri Lindqvist, Gråa , 80 år.

ULMA 9313. I. Nordin-Grip. 1935
HLS. FÄRILA
Frgl. M 81

1. segan ~ segn. 2. bäskbrö e 3. vast 4. syt =
 sköt. 4. linfré 5. stypje ~ stöpje (former
 med y & användande ha iakttagit.)
 6. isländsmösa ~ mösn
 7. jö ha baka tre stöpje i dag ~ te häv
segn & stöpje .